

פירקא [ז].

בוא לך במידת המזוב. אדם שעשה דבר מצוה. קנסו עליו טובה עד ארבעה דורות כיהוא בן נמשי. שנאמר ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וגו' (מ"ב י"ז:). אמרו עליו על יהוא בן נמשי. אדם ירא שמים היה. ולא הלך אחר עגלי זהב שעשה ירבעם בן נבט. אלא כיון שבא יהוא לידי גדולה וניכנס למלכות. קילקל מעשיו. ובא יהואחז בנו ועשה תשובה צדיק וטוב לו. לא עשה תשובה רשע וטוב לו. בא יואש בן יהואחז בנו אחריו. ועשה תשובה צדיק וטוב לו. לא עשה תשובה רשע וטוב לו. בא ירבעם בן יואש בן יהואחז בנו ועשה תשובה צדיק וטוב לו. לא עשה תשובה רשע וטוב לו:¹

אמרו עליו על ירבעם בן יואש. אדם נוהג כבוד בנביאים היה. מה שלא מסר הקב"ה ביד יהושע בן נון וביד דוד מלך ישראל מסרו בידו. שנאמר הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא וגו' (מ"ב י"ד כ"ה):² כיוצא בדבר אתה אומר. כי ראה ה' את עני ישראל מורה מאד וגו' ולא דבר ה' למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש (שם שם כ"ז כ"ג): ומה טיבו של ירבעם. והלא ירבעם עובד עבודה זרה היה. אלא שלא קיבל לשון הרע על עמוס הנביא. שנאמר וישלח אמציה כהן בית אל וגו' כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם וגו' (עמוס י' י"א). מיד גער בו והוציאו בניזיפה. אמר לו. חס ושלום. לא נתנבא אותו הנביא כאותה נבואה. ואם נתנבא. לא נבואתו היא. אלא מן השמים היא.³ באותה שעה אמר הקב"ה. דור עובד עבודה זרה. ראש דור עובד עבודה זרה. הארץ אשר אמרתי. לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה (שמות ל"ג א'). אתנה בידו של זה. ולבסוף הוא אומר. הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת וגו'. מיכן אמרו. מגלגלין זכות על ידי זכיי וחובה על ידי חייב. וכן במדה הזאת נוהגת בכל משפחות האדמה. בין בישראל בין באומות:⁴

מאיר עין

פרק ז'. עיו' לעיל פ"ז: ¹ במקרא כתוב עד ים הערבה כדבר ה' אליהו ישראל: ² לעיל פ"ז: ³ עיו' לעיל שם ובד"ו משוּבש גם נשתנה הסגנון. וכולא חובא בילקוט מ"ב ט'. וגו' שם תנא דבי אליהו עשה אדם מצוה גזרו עליו טובה עד ד' דורות כיהוא בן נמשי שנאמר יען אשר הטיבות וגו' אמרו עליו וכו' קלקל במעשיו עליו הוא אומר וישמן ישרון ויבעט בא יהואחז בנו וכו'. בא ירבעם מקוטע וחסר. אח"כ ג' כתיב ולא דבר ה' למחות וגו' זכר מה טיבו של ירבעם וכו' אתננה חנו אותה בידו של זה שלא קיבל לשון הרע. אמרו מה שלא מסר ביד יהושע בן נון וביד דוד וכו'. בא זכריה בן ירבעם בן יואש בן יהואחז בן יהוא אחריו עשה תשובה צדיק (וטוב) [ורע] לו וכו' וכן במדה זו בכל משפחות האדמה בין בישראל בין בא"ח. והנה שינה וסרס המאמרים. וכבא דזכרית היא מקוטעת כאן לפנינו. ועיו' לעיל שם: ככ"פ (פ"ז) בוא וראה במדת הטיבות וכו' כותבין עליו טובה עד ד' דורות וכו' אמרו עליו על יהוא בן נמשי ירא שמים היה וכו' בן נבט כיון שבא לידי גדולה וממלכה ונתחזק המלכות בידו קלקל במעשיו בא יהואחז וכו' אמרו עליו על ירבעם בן יואש נוהג כבוד בנביאים היה ומה שלא מסר וכו' זכר מה טיבו של ירבעם כדבר זה והלא ירבעם וכו' אותו צדיק בנבואה זו ואם ניבא לא מדעתו הוא אלא מן השמים וכו' ראש הדור עובד ע"ז ולא קבל לה"ר הארץ אשר אמרתי וגו' אתן אותה בידו וכן הוא אומר הוא השיב וגו' מיכן אמרו מגלגלין וכו' בין באומות העולם:

פירקא [ח'].

במידות הללו שאמרנו שמח הוא כנגד עושה טובה וכו' הוא
כנגד עושה רעה. ומנין. תדע לך שכן. צא למד מדרך ארץ. אדם עד שלא
ישא אשה ויהיו לו בנים. דעתו יפה עליו. ואין לו יגון ואנחה בלבבו. ויש
לו קורת רוח בתוך ביתו. (ומי שנשא) [ומשנשא] אדם אשה ובא לידי בנים
[ו]פרה ורבה. ואין בניו נוהגין כשורה. אין דעתו יפה לו. יש לו יגון ואנחה
בלבבו ואין לו קורת רוח בתוך ביתו. כך עשינו למאיר עינינו. עד שלא
ברא אדם על הארץ דעתו יפה לו. משברא אדם על הארץ כיעסנוהו. כבנים
שקיצרו את דעת אביהם בדרכיהם ובמעלליהם. כביכול הכנים יגון ואנחה
[בלבבו] ואין לו קורת רוח בכל העולם כולו.¹ ומנין. תדע לך שכן. שלש
מאות שנה עבדו ישראל עבודה זרה בימי שפוט השופטים. בימי כושן
רשעתיים מסרן בידו. חזרו ועשו תשובה וגאלן מידו. עבדו בימי עגלון מלך
מואב ומסרן בידו. חזרו ועשו תשובה וגאלן מידו. עבדו בימי יבין מלך כנען
ומסרן בידו. חזרו ועשו תשובה וגאלן מידו. עבדו ישראל עבודה זרה בין
בארץ בין בחוצה לארץ. מדור לדור היו מוסיפין והולכין. שנאמר ויוסיפו
בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' [וגו'] ויחר אף ה' בישראל וימכרם ביד
פלשתים וביד בני עמון [שופטים י"ז טז]. חזרו ועשו תשובה וקיבל אותם
בתשובה. אילמלי מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. שנאמר ויסירו את אלהי
הנכר מקרבם ויעבדו את ה' ותקצר נפשו בעמל ישראל [שם שם ט"ז]. ומנין
שהילאינוהו וכעסנוהו וניאצנוהו. בודאי ארבע מאות ועשר שנים ישב בבית
ראשון. צא מהן עשרים שנה [נשתיירו] שלש מאות שנה ותשעים שנה.
[ש]עבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה עבודה זרה.² וכל נביא ונביא שהיה מדבר
עימם אינן רוצים בטובתו. אלא אומרים לו. אי אפשר לנו בנבואתך. ומנין.
תדע לך שכן. שאל אחאב מלך ישראל את אליהו התשבי. אמר לו. כתוב
בתורה. השמרו לכם פן יפתה לבבכם [וגו'] וחרה אף ה' בכם ועצר את
השמים וגו' [דברים י"א ט"ז ט"ח]. ואני שאני עובד כל ע"ז שבעולם בוא וראה
כמה טובות באות בימי. שנאמר בימיו בנה חילל וגו' [מ"א ט"ז ל"ד]. מיד
נתמלא עליו אליהו חמה גדולה. אמר לו. ריקה. מאסתה מי שברא כל
העולם כולו לכבודו ומי שנתן דברי תורה לכבודו. חייך שאין אני דן אותך
אלא מדבררך. שנאמר ויען אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה'
אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי [שם י"ז א']. נטל אליהו

מאיר עין

פרק ח'. ¹ הגהתי ע"פ הענין ובר"ו כולו משובש. ככ"פ. במדות וכו' שמח הקב"ה וכו' ומנין
שכן הוא צא ולמד מר"א וכו' משנשא אשה וכו' ופרה ורבה וכו' אין דעתו יפה עליו ויש לו יגון וכו' כן
מכ"ה הקב"ה עד שלא ברא שמים ואדם על האדמה יפה לו ואין לו יגון ואנחה בלבבו והיה לו קורת רוח
בעולם ומשברא אדה"ר ועד כאן עשינו לפניו כדרך שעושין בנים רשעים שקיצרו דעת וכו' וכו'. ² ע"ז
סדר עולם רבה פכ"ז. ככ"פ. ומנין תדע לך ששלש מאות עבדו וכו' לפי מסרן ביד כושן רשעתיים כיון
שחזרו בתשובה גאלן מידו חזרו לע"ז כבראשונה ומסרן ביד עגלון מלך מואב כיון שחזרו בתשובה גאלן
מידו חזרו לע"ז עוד מסרם ביד פלשתים וביד בני עמון כיון שחזרו בתשובה קבלן וחושנין מידו ואלמלא
מקרא כתוב וכו' ומנין שיתלאוהו וכעסוהו ונאצוהו בודאי הרי לך ת"י [שעה] [שנה] שהיה בית ראשון צא
מהם עשרים שנה ונשתייר ש"צ שעבדו ישראל ע"ז:

מפתח של מטר והלך לו.³ והיה רעב גדול בכל העולם כולו. עד שאמר לו המקום. לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם י"ח א); ולא עוד אלא שעמד ודחפו למקום שביקשו אבותיו רחמים על בניו. שנאמר וישכב ויישן תחת רותם אחד וגו' ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא וגו' (שם י"ט ה' ו"ה).⁴ אמר לו הקב"ה לאליהו. מה לך פה אליהו (שם שם ט'). היה לו שיאמר לפניו. רבונו של עולם. בניך הם. בני בחוניך הם. בני אברהם יצחק ויעקב שעשו לך רצונך בעולם. ולא עשה כן. אלא אמר לפניו. קנוא קנאתי לה' אלהי צבאות וגו' (שם י'). התחיל הקב"ה לדבר עמו דברי תנחומים. אמר לו. כשנגליתי ליתן להם תורה על הר סיני. לא נגלו עמי אלא מלאכי השרת שהן רוצין בטובתן. שנאמר ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' וגו' (שם י"א). ואומר ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה (שם י"ב). המתין לו שלש שעות. ועדיין בדבריו הראשונים הוא עומד. קנוא קנאתי לה' אלהי צבאות (שם י"ג). באותה שעה אמרה לו רוח הקודש לאליהו. לך שוב לדרכך מדברה דמשק וגו' ואת יהוא בן נמשי תמשה למלך על ישראל ואת אלישע בן שפט וגו' (שם ט"ז וט"ו). ומה שבדעתך איני יכול לעשות:⁵

פירקא ט'.

בימי עזייהו מלך יהודה נתנבאו ארבעה זקנים והושע בן בארי זקן שבכולם. והקב"ה צופה בכולם. במי שהוא מבקש רחמים על בניו. אמר לו הקב"ה להושע. הושע רואה אני את ישראל מה הן עושין. והיה לו שיאמר לפניו. רבונו של עולם. בניך הם. בני בחוניך הם. בני אברהם יצחק ויעקב. שעשו לך רצונך. ולא עשה כן. אלא אמר לפניו. רבונו של עולם

מאיר עין

³ איתאמרא בסנהדרין ק"ג ע"א סתמא וכלשון בכל. במקרא כתוב ויאמר אליהו וגו' ה' ה' אלהי ישראל אשר עמדתו לפניו. בבי"ז. וכל נביא שהיה מדבר עמהם לא היו רוצין לשמוע לו שני' ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביא וכל חוזה אלא אומרים לו אין נפשנו בנבואתך וכו' ואני היום כמה שנים עובר כל ע"ז שבעולם ואין העולם חסר כלום כו' וראה כמה שנים עובר כל ע"ז כפר בתקב"ה ובתורתו שצויה להיאל בית האלי ואמר לו לך ובנה יריחו א"ל כבר החריס יהושע אמר ארור האיש וגו' ואתה אומר לי לך ובנה את יריחו א"ל אחאב אי שוטה בעולם דברי הרב לא נתקיימו שאמר השמרו לכם וגו' ואני היום כמה שנים עובר ע"ז ושמים לא נצרו וארץ לא מנעה יבולה דברי הרב שכתוב בו ולא קם נביא וגו' לא נתקיימו דבריו דברי התלמיד לא כל שכן מיד התחיל ובנה אותה היונו דכתיב בימיו בנה היאל וגו' כיון ששמע אליהו דבריו נתמלא חמה וא"ל ריקן שבעולם אתה מאסת במי שברא כל העולם כולו ונתן דברי תורה וכו' רעב גדול בכל העולם כשראה הקב"ה כך א"ל לך הראה אל אחאב וגו' ולא שמע עד שדחפו למקום שבקשו האבות רחמים מלפני הקב"ה והוא לא רצה לבקש רחמים אלא הלך לישן שני' וישכב ויישן וגו'; ⁴ כל' לבא לבאר שבע' ושם התפללו האבות ומשם הלך לתר חורב שנתפלל שם משה אבי הנביאים: ⁵ הובא בילקוט מלכים רי"ז ושם מסיים מה שבדעתך אין אתה יכול לעשות. (ומאמר א"ל לעולם אתה מקנא. בשתרבב במאמר שלאחריו עיי"ש והמדרש הזה ס"ל דפנתם הוא אליהו עיי"ש). ועיי' לעיל באליהו רבה פ"ה. בכי"פ. אמר לו הקב"ה מה לך פה אליהו א"ל קנא קנאתי וגו' היה לו לומר רבון העולמים בניך בני (כאן מקום פגמי ויראה שצ"ל בחוניך) הם בני אברהם יצחק ויעקב שעשו רצונך בעולם אלא אמר את מזבחחותך הרסו וגו' התחיל הקב"ה לדבר עמו תנחומים וכו' אלא מלאכי שלום שהיו רוצין בטובתן של ישראל אבל עתה צא ועמדת בתר המתין לו שלש שעות והוא עומד בדבריו הראשונים ואמר קנא קנאתי וגו' באותה שעה וכו' לך שוב וגו' אלישע בן שפט מאבל מחולה וגו' א"ל הקב"ה אליהו מה שבלבך איני יכול לעשות מה שבלבו לא כל שכן. ע"כ. והוא משובש קצת:

כל העולם כולו שלך הם. הבא עם אחר תחתיהם. שנאמר תחלת דבר ה' בהושע והישע א' ב'. והלא נביאין הרבה לפניו. אלא תחלה לארבעה זקנים דיבר ה' בהושע. באותה שעה אמר הקב"ה. מה אעשה לו לאותו בשר ודם. אומר לו קח לך אשה. ויקח לו אשה ויהיו לו בנים. ואחר כך אומר לו. בדול עצמך הימינה. שאם מוציאה ואם מגרשה אף אני אשלח את ישראל מעל פניי.¹ שנאמר ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' וילך ויקח את גומר בת דבלים (שם נ'.)² דבה רעה בת דיבה רעה.³ ותהר ותלד בן ויאמר ה' אליו קרא שמו ירעאל וגו' (שם נ' ור'.)⁴ ונולדה לו בת שנייה. אמר לו. קרא שמה לא רוחמה. נולד לו בן שלישי. אמר לו. קרא שמו לא עמי. נולדו לו שלשה בנים ונגזרו על ישראל שלש גזירות בעבורם.⁵ אמר לו הקב"ה להושע. הושע. מפני מה לא למדת ממשה רבך. שכשדברתי עמו פירש מן האשה. אתה מפני מה דר עם האשה. בדול עצמך הימינה. אמר לפניו. רבונו של עולם. איני יכול לא להוציאה ולא לגרשה. כבר יש לי בנים ממנה. אמר לו הקב"ה. ומה אתה בשר ודם שלא נשאתה אלא אשת זנונים ובניך בני זנונים. ואין אתה יודע. אם שלך הם אם של אחר הם. אמרתה. איני יכול לגרשה ולא להוציאה שכבר יש לי בנים ממנה. והללו חביבי בני חביבי. בני אברהם יצחק ויעקב. אחד מחמשה קינינים שקנתי בעולמי. תורה קנין אחד. שמים וארץ קנין אחד. אברהם קנין אחד. ישראל קנין אחד. בית המקדש קנין אחד. היאך אשלחם מעל פניי.⁶ התחיל הושע לבקש רחמים על עצמו. אמר לו הקב"ה. הושע. הושע. שלש גזירות נגזרו על ישראל בעבורך. חזור ורפא אותם. מיד אמר. והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' (שם ב' א'). וזרעתיה לי בארץ ורוחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי (שם כ"ה).⁷

בימי אחז מלך יהודה היו עשויים דברי תורה כאילו (פרנסי) [פדגוגים] הם. עמד וחתם את התורה. וגזר על ישראל שלא יתעסקו בה. שנאמר צור תעודה חתום תורה בלימודי (ישעיה ה' ט"ו). עד שאמר לו הקב"ה לישעיהו. ישעיהו. לך אמור לו לאותו בשר ודם. שאל לך אות מעם

מאיר עין

פרק ט' * בפסחים פ"ז ע"א איתאמרא משמיה ר' יוחנן בשינוי סגנון קצת: * במקרא כתוב לך קח לך: * איתאמרא שם בשם רב: * במקרא כתוב ותלד לו: * שנגזר עליהם על שם בניך ועיו' בגמרא שם: * בגמרא שם ובמכילתא דשיריתא פ"ט מנן ד' ובספרי דברים פ' ש"ט מנן ג' אבל בפ' קנין תורה מנן המשיה: * כשנכתב בגמרא שם נמצא שכולא שם סתם בלי סימן ברייתא או מימרא אלא שמעורבין בה דברי האמוראין. כדרך הגמרא שמפסקין בברייתות בדברי המאחרים. ככ"פ. כולא הכי בימי עזיחו וכו' זקן שבכולם ואלו הן הושע ישעיה ועמוס ומוכח והקב"ה צופה על כולם וראה מי שהיה מבקש רחמים וכו' רואה אתה את ישראל מה הן עושין א"ל הושע הבא עם אחר ושים תחתיהם היה לו לומר בניך הם בני בהוניך שעשו רצונך בעוה"ז ולא עשה באותה שעה אמר הקב"ה וכו' בשר ודם שאמר לי על בני העבירים באומה אחרת א"ל לך קח לך וגו' בת דבלים ריבה רעה שהכל דשים בה כדבלה ותהר ותלד וגו' נולדה לו בת א"ל וכו' נולד לו בן אחר א"ל וכו' את מפני מה אינך פורש מן האשה אמר לפני רבש"ע איני יכול להוציאה ולגרשה שכבר וכו' א"ל הקב"ה אתה בודד ונשאת אשת זנונים וכו' ואינך יודע אם משלך אם משל אחרים הם אמרת איני יכול לגרשה ולהוציאה וכו' הימנה והללו חביבי וכו' שקנתי בעולמי איך אשלחם מעל פני מיד התחיל הושע וכו' בשבילך חזר ורפא אותן וכו'. ע"כ. וכל שאר הפרק ליתא בכתי' זה:

ה' אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה (שם י"א). ויאמר שמעו בית דוד וגו' (שם ט"ז):⁸

בימי מנשה בן חזקיהו מלך יהודה שעמד ועשה צלם של ארבעה פנים והעמידו בהיכל. כדי שלא יתפלל אדם שם. עד שאמר לו הקב"ה לישעיהו. ישעיהו. ישעיהו. לך אמור לו לאותו בשר ודם. כה אמר ה' צבאות השמים כסאי והארץ הדום רגלי ישעיהו י"ז ע"א.⁹ ולא שמים בלבד. אלא וילון ורקיע ושחקים וזבל ומעון ומכון וערבות.¹⁰ ואני יושב למעלה מכולם. אי זה בית אשר חבנו לי ואי זה מקום מנוחתי (שם). כיון שאירע בו דבר מיד התפלל. שנאמר ויתפלל אל ה' ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי הוא ה' האלהים (הרי"ב ל"ג ע"א).¹¹ עליו ועל כיוצא בו ועל הדומין לו ועל העושין כמעשיו מה הוא אומר. הוגעתם ה' בדבריהם ואמרתם במה הוגענו באמורכם כל עושה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט (מלאכי ב' י"ז):¹²

בימי הושע בן אלה מלך ישראל נלכדה הארץ וגלו עשרת השבטים בימיו. וכי מה נשתנה הושע בן אלה מכל מלכי ישראל שהיו לפניו. שנלכדה הארץ וגלו עשרת שבטים בימיו. אלא משעמד ירבעם בן נבט ועד שבא הושע בן אלה היתה עבירה קשורה ביחיד. וקשה לפני אב הרחמים להגלות ציבור בעון יחיד. ומשבא הושע בן אלה עמד וביטל כל המשמרות כולן. והיה מכריז ואומר. כל מי שהוא רוצה לעלות לירושלים יבוא ויעלה. ועליו הוא אומר. ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו עליו עלה שלמנאסר מלך אשור וגו' (מ"ב י"ז ב' ג'). ושמש קולר מצוארו ותלאו בצואר הרבים. מיכן אמרו כל העושה מצוה ואינו גומרה הרי זה מתחייב בנפשו ובכל אשר לו. וקובר אשתו ושני בניו:¹³

בימי צדקיהו מלך יהודה היה ירמיה הנביא מתנבא על ישראל. מה אם יעשו תשובה ויחזרו למוטב. ועמדו ישראל להורגו והשליכוהו לבור. והעלוהו מן הבור ונתנוהו בחצר המטרה. פעמים רבות עמדו עליו ישראל להורגו. והיה מקללן קללות מרובות. וכל קללה וקללה שהיה מקללן. הקב"ה מתאנח ונבא כנגדו. שנאמר כי את רגלים רצתה וילאוך וגו' (ירמיה י"ב ה' ג'):¹⁴

גלו עשרת שבטין וגלתה ירושלים עמהם.¹⁵ גלו שבט יהודה ובנימין וגלתה ירושלים עמהם. והקב"ה היה מבקש לילך עמהם. נתקבצו לפניו

מאיר עין

* במקרא כתוב שמעו נא. בד"ו קטוע קצת. ואיתאמרא בב"ר פמ"ב ובכמה מקומות ועיקרו לאמוראי בירושלמי דפ' הלך: ⁸ במקרא ליתא צבאות: ⁹ עיין הגוהג י"ב ע"ב: ¹¹ במקרא כתוב ויתפלל אליו וגו' כי ה' הוא האלהים: ¹² הא דמנשה איתאמרא מר' יוחנן סנהדרין ק"ג ע"ב. ובמדרש רבה ואתחנן פ' כי תוליד: ¹³ בד"ו אשתו ובניו והובא כולא בילקוט מלכים ר' ר'יד. ושם ג' ושני בניו. והא שביטל המשמרות איתאמרא מרב גוטיין פ"ח ע"א ועיי' בבלי ירושלמי סוף תענית דבט"ו באב הוה ועשאו אותו ביהודה ז"ט. ומאמר כל העושה מצוה וכו' הוא בסוטה י"ג ע"ב ובב"ר פפ"ה והתם ג' אשתו ובניו ודרשו זה על יהודה בהצלת יוסף ואיתאמרא בשם ר' יוחנן. ובדברים רבה פ"ח הגי' ושני בניו. דכך אירע ליהודה. ונ"ל דתאי סיומא וקובר אשתו וכו' היא תוספת מגליון. ובגליון היה כתוב ושני בניו וע"כ הוא בכת"ו ובילקוט. ותמאמר כל העושה וכו' ה"ו מתחייב בנפשו. הוא מאמר קדום ומבאן אמריהו: ¹⁴ עיי' סנהדרין צ"ז ע"א שהקב"ה השיבו כך לירמיהו: ¹⁵ וכו' בד"ו אלא דשם איתא וגלו ירושלים. ונראה לפדש שבוין שביטל הושע המשמרות היו הרבה מהן עולין להגל לירושלים וע"כ כשגלו נחשב כאילו גלתה ירושלים עמהם:

מלאכי השרת לרצות ולנחמו. אמרו לפניו. רבונו של עולם. כבר יש לך שבעים עמים בעולם. ואנו כאן אין לנו חקר ואין לנו מספר. אמר להם הקב"ה. וכי בשר ודם אני שאני צריך לניחומין. איני מכיר בראש ואיני מכיר בסוף. והלא אני מכיר בראש ואני מכיר בסוף. שנאמר וגם עד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסכול וגו' (ישעיה מ"ד):¹⁶ על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי וגו' (ישעיה כ"ב ד'). למה לא אמר הכתוב. אל תקבצו לנחמני. אל תיאספו לנחמני. אל תבואו לנחמני. אל תוסיפו לנחמני. שאמר הכתוב אל תאיצו לנחמני (שם). אמר להם. ניחומין הללו ניאוצין הן לי. אלא רדו מלפני וראו עמי בית ישראל. שהן מהלכין בגולה ומשא על כתיפן. ירדו מלפניו כשהן מבוהלין ונטלו משא מעל כתפיהן. שנאמר כה אמר ה' גואלכם קדוש ישראל למענכם שולחתי בבלה וגו' (שם י"ג ד'):¹⁷

אם תאמר. כיון שעבר אדם עבירה (אימות מיד.¹⁸ יחרב כל העולם כולו. ומניין. תדע לך שכן. צא למד ממנשה בן יחזקיהו מלך יהודה. שלא הניח כל עבודה זרה שבעולם שלא עבדה. וחם עליו הקב"ה ולא הרגו. מפני מה. מפני שהצדיקים עתידין לצאת ממנו. מיכן אמרו. אפילו יגדיל אדם מאה עבירות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו ויחזור ויעשה תשובה. [אומר הקב"ה. אני עמו ברחמים ומקבלו בתשובה. ואם יעמוד אדם ויחרף כלפי מעלה ויחזור ויעשה תשובה. אומר הקב"ה]. הרי אני מוחל לו על כל עונותיו. שנאמר החפץ אחפץ במות הרשע וגו' (יחזקאל י"ח כ"ג).¹⁹ (חי אני נאם ה') כי לא אחפץ במות המת וגו' (שם שם ל"ב) [ואומר] אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים וגו' (שם ל"ג י"א). ואומר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' (מלאכי ג' י"ח): כך אמר להם הקב"ה לישראל. בניי. בואו והיכנסו בדברי תורה. וראו מה שכחתי לכם. לישא לפשעיכם וליטול עוונותיכם ולהעביר חטאתיכם מעל פני. עכשיו בואו עלי בדברי תורה. כאדם המדבר עם חבירו במלחמה.²⁰ שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ואומר קחו עמכם דברים וגו' אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב וגו' (הושע י"ד א' עד ה'):²¹

פירקא [י].

הא למדתה. שלא יהא אדם יורד לידי תרעומת. בזמן (שאתה) [שהוא] רואה שני בני אדם. אחד צדיק (טוב) [רע] לו. ואחד רשע וטוב לו. אם יורד הוא לידי תרעומת הרי זה מתחייב בנפשו. שנאמר אל תתן את פיך לחטא את בשרך (קהלת ה' ח'):¹

שנו חכמים. תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שיברא העולם ישב הקב"ה ודרש וחקר וצרף ובחן את כל דברי תורה מאתים וארבעים ושמונה פעמים כנגד מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם. ואחר כך

מאיר עין

¹⁶ במקרא כתוב ועד זקנה וליאת וגם: ¹⁷ עיי' כולא בפסיקתא רבתי פכ"ה על נהרות בבל ובמ"ע שם אות י"ז וי"ט: ¹⁸ בד"ו ימות. ובאבות שבוה הספר משתמש הרבה בוי"ו נוספת: ¹⁹ במקרא כתוב מות רשע: ²⁰ עיי' לעיל ריש פ"ח: ²¹ בד"ו שיבושים הרבה: פירק י'. כאן סיום הענין של פרקים הקודמים מפרק ה' ולהלן. וכפי הכרת הענין הגהתי:

(הוציא) [הוציא] הקב"ה (קבע) [קבע] בתורתו. ובכל דבר ודבר שהוציא הקב"ה וקבעו בתורתו [לא קבעו] עד שדרשו וחקרו וצרפו ובחנו מאתם וארבעים ושמונה פעמים. כנגד רמ"ח אברים שבאדם. שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף וגו' (תהלים י"ב ז'). ואח"כ הוציא הקב"ה וקבעו בתורתו. ואם זו ממקומו קמעה ייצא להחריב כל העולם כולו:²

בדעתו של הקב"ה שלא יתן פתחון פה לבחמה. וכשנתן פתחון פה לנחש. קילקל כל העולם כולו:

עשרה דורות מאדם ועד נח. בדעתו של הקב"ה שיפקוד עון אבות על בנים. [ולא פקד] אלא כל אחד ואחד עשאו הקב"ה מלך על אשתו ועל בניו ועל בני ביתו. שאין להם לא [אימת] מלכות ולא מדת הפורענות ולא מדת הדין. [אלא אוכלין ושותין ושביעין ובוועטין מתוך הטובה]. שנאמר ויאמרו לאל סור ממנו וגו' (איוב כ"א י"ד).³ ירדו לידי חמס וגזל. שנאמר ותמלא הארץ חמס (בראשית ו' י"א). ירדו לידי גילוי עריות. שנאמר כי השחית כל בשר את דרכו וגו' (שם י"ב). ירדו לידי שפיכות דמים. שנאמר וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה (שם). ולא עוד אלא שהיו בגדיהם על גבי קרקע ויהיו מהלכין ערומים בעולם בלא לבוש. שנאמר ערום הלכו בלא לבוש ואין כסות בקרה (איוב כ"ד ז').⁴

עשרה דורות מנח ועד אברהם. ועלה בדעתו של הקב"ה (שיפקוד עון אבות על בנים. והוא לא פקד עון אבות על בנים) [לחלקם לשבעים לשון. והוא לא עשה כן]. אלא עשאו לשון אחד. וביקשו להחריב את כל העולם כולו. שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים (בראשית י"א א').⁵

בדעתו של הקב"ה ליתן כהונה לפנחס לו ולזרעו עד עולם. וכשניתנה לבני איתמר קלקלו בה:⁶

בדעתו של הקב"ה ליתן מלכות לדוד לו ולזרעו עד עולם. וכשנתנה למלכי ישראל קילקלו בה:

מאיר עין

² כל' ב' דרישות וחקירות כאן. תחלה הדרישה והחקירה על התורה בכלל ואח"כ על כל פרט ופרט. והובא המאמר בילקוט ב' פעמים נוספות קצת זו מזו. בתחלים מזמור י"ב. תתקע"ד וכו' ובהן וצרף את כל התורה כולה ומיום שנברא העולם עד אותה שעה וכל דבר שהוא מדברי תורה דרשו וחקרו וצורפו ברמ"ח פעמים וכו' שבאדם ואחר כך הוציא מפיו וקבעו בתורה שנאמר אמרות וגו' וכל דבר ודבר שקבע בתורה אם זו ממקומו קימעה קלקל את כל העולם כולו ובדעתו של הקב"ה שלא ליתן וכו' ומתוך שנתן וכו' העולם כולו. והשאר ליתא שם. ובילקוט פ' גזר' ס"ב תתקע"ד וכו' עד אותה שעה וכו' ואח"כ הוציא מתוך פיו וקבעו בתורתו שנאמר וכו' ובדעתו של הקב"ה וכו'. ואני ראיתי לקיים הנוסחה שלפנינו בהגהה מועטת המשככת את הלב: ³ הגהתי עפ"י הילקוט בפ' נח והשאר קיטע: ⁴ במקרא כתוב ילינו מבלי לבוש. ושם י' ערום הלכו בלא לבוש ורעבים נשאו עומרי. ותעורבות מוקראות כאן ועיי' לעיל פל"א. בכ"פ (ש"ט שהוא לפנינו פ"י) מתחיל עשרה דורות מאדם ועד נח בקש הקב"ה לפקוד עון אבות על בנים באותן עשרה דורות ולא עשה אלא כל אחד וכו' מלך בפני עצמו על ביתו ועל בני ביתו ולא היה ביניהם מלך ולא מדת פורענות ואפ' מדת הדין שג' בתיהם שלום מפחד וגו' ויאמרו לאל סור וגו' וירדו לידי גזל וחמס וכו' ולא ערר אלא שהיו מניחין (גביהם) [בגדיהם] על גבי קרקע והולכין ערומים שג' ערום הלכו וגו' עשרה דורות מנח ועד אברהם הית בדעתו של הקב"ה שהית בכל הארץ שפה אחת כיון שעברו דור הפלגה והביאו לפניו בלבד לשונם לשבעים לשון שג' ויפץ וגו': ⁵ כ"ה בילקוט שם. ומכאן ואילך קיטע. ובנוסחתנו נשתרבה מודלעיל ונשתבשה: ⁶ בבא זו חסירה בד"ו:

ברעתו של הקב"ה ליתן תורה קדושה לישראל קדושים. וכשנתנה לבלעם בן בעור קלקל בה מיד: לא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא גילה לו לבלעם בן בעור. מפני מה. מפני שעתידין כל אומות העולם לומר לפני הקב"ה. רבונו של עולם. אילו נתתה לנו נביא כמשה קיבלנו תורתך. לפיכך נתן להם הקב"ה בלעם בן בעור. שהוא מעולה בחכמתו כמשה: משה יתיר דבר אחד ובלעם חסר דבר אחד. משה חסר דבר אחד ובלעם יתר דבר אחד. כמשה כתוב ויקרא אל משה ויקרא א' א'. ובבלעם כתוב ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כ"ד). כמשה כתוב הודיעני נא את דרכיך (שמות ל"ג י"ג). ובבלעם כתוב ויודע דעת עליון (במדבר כ"ד י"). לא נמצאתה בו דרך טובה. ולא בא לידו צדקה לעולם. אלא בא לידי לשון הרע. וביקש להחריב כל העולם כולו: מאותה שעה נשבע הקב"ה לעמו. שלא ישנם בעם אחר. ולא יחליפם באומה אחרת. ולא ישכינם בעיר אחרת. שנאמר לא אעשה חרון אפי ולא אשוב לשחת אפרים וגו' (הושע י"א ט').¹

פירקא [י"א].

אין ייסורין באין אלא לטובתן של ישראל. ואין ייסורין באין אלא לאהבתן של ישראל. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהוא לו עבד. ועלתה לו מכה ברגלו. וצוה לרופא לרפאותו ולהכניסו לפניו כשהוא שלם. שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס וגו' (משלי ג' י"א). ואומר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה (שם י"ב): ואילו הן ייסורין של אהבה.¹ אילו תלמידי חכמים שמיתין להן [בנים] בקומנן. ומכפרין להן עוונותיהן בעולם הזה ובאים בטהרה לעולם הבא.² אף על פי שאמר הכתוב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות וגו' (ירמיה ב' ל"ד).³ חזר הכתוב ורצה ביניהם. וכאב את בן ירצה (משלי שם). מיכן אמרו. צדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה. ורשעים תחלתן שמחה וסופן מריבה: פרעה מלך מצרים היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר. ויאמר פרעה מי ה' וגו' (שמות ה' ב'). בסופו מהו אומר. מרכבות פרעה וגו' (שם ט"ו ד): סנחריב [מלך אשור] היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר. מי בכל אלהי הארצות וגו' (פ"ב י"ח ל"ה). בסופו

מאיר עין

¹ עיי' לעיל פכ"ח וסוף פכ"ד. כולא בכי"פ הכי. היה ברעתו של הקב"ה ליתן כהונה לפינחס וכו' כשניתנה לבני איתמר קלקלו בה מיד. היה ברעתו וכו' למלכי ישראל קלקלו בה מיד. היה ברעתו של הקב"ה ליתן תורה הקדושה לאומות וכשנתנה לבלעם וכו' ולא היה דבר בעולם שלא גילה הקב"ה לבלעם וקלקל בה מיד ומפני מה שעתידין וכו' קבלנו תורתך מידו לפיכך וכו' שהוא חכם כמשה. משה היה יתיר דבר אחד על בלעם ובלעם היה יתר דבר אחד על משה. כמשה כת' ויקרא אל משה ובבלעם כת' ויקר אלהים וגו' כמשה כת' הודיעני נא וגו' ובבלעם כתוב ויודע דעת עליון ולא נמצא בו דבר טובה ולא דבר צדקה ולא בא לידי צדקה אלא לידי לה"ר ונחבון להחריב וכו' באותה נשבע הקב"ה לישראל שלא יחליפם באומה אחרת ולא ישכינם בעיר אחרת שנ' בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. ע"כ. והנה קטועה קצת אמנם בה נוסחאות הגונות:

פרק י"א. ¹ כל' ואי אלו הן. לשון שאלה: ² עיי' ברכות ה' ע"א וב': ³ כל' שלכך

מענינים:

מהו אומר. ויצא מלאך ה' [וגו'] (שם י"ט ל"ה): נבוכדנצר מלך בבל היתה לו שמחה בילדותו וסופו מריבה. בילדותו מהו אומר. אעלה על כמותי עב וגו' (ישעיה י"ד י"ד). בזנותו מהו אומר. אך אל שאול תורד וגו' (שם ט"ו): מנין. תדע לך שכן. צא למד. מיום שנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים חזר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה. ובכל דור ודור באין עדים ומעידין בהם. ואלו הן. אליפו התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבזי ואיוב מארץ עוף ובלעם בן בעור אחרון שבכולם: וכלום נכתבה תורה אלא בימין. או ניתנה תורה אלא בימין. שנאמר מימינו אש דת למו (דברים ל"ב ב). אף מימין תצא אש לאומות העולם. שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים (תהלים ט' י"ה).⁵ אילו אמר הכתוב. ישובו רשעים לשאולה ושתק. הייתי אומר. רשעי ישראל ורשעי אומות העולם. כשהוא אומר. כל גוים שכחי אלהים. אין לך שכחי אלהים אלא אומות העולם בלבד:⁶

ומנין שהצדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה. אברהם
היתה מריבה בילדותו וסופו. בילדותו מהו אומר. ויהי ריב בין רעי מקנה אברם ובין וגו' (בראשית י"ג י). ובסופו וה' ברח את אדני (שם כ"ד ל"ד): יצחק היתה לו מריבה בילדותו וסופו שמחה. בילדותו מהו אומר. ויריבו רעי גרר וגו' (שם כ"ב כ). וסופו מהו אומר. ויעש להם משתה (שם שם ל'): יעקב היתה לו מריבה בילדותו וסופו שמחה. בילדותו מהו אומר. כי אנפת בי (ישעיה י"ב א). וסופו מהו אומר. זעף ה' אשא וגו' (מיכה ד' ט'). ואומר הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה (ישעיה שם ב):⁷

מאיר עין

י' עין' לעיל פכ"ה ועיי' ע"ז ג' ע"א: ⁵ לא לימין מייית ראייה מהאי קרא דהא שהרשעים גידוניהן בימין מפורש בתורה ימינך ה' תרעץ אויב. כפ' השירה. ושם כמית ימינך תבלעמו ארץ. אלא מייית להא שנידוניהן באשה של גהינם כדי לדרוש אותו מקרא: ⁶ הוא דעת ר' יהושע בתוספתא דסנהדרין פ"ג ועיי' סנהדרין ק"ה ע"א. ומדרש תהלים ט' ובהערות מוה"ר באבער: ⁷ במאורעותיו של יעקב ידענו שסופו היתה שמחה אלא דורש אלו המקראות על יעקב. שאמר שם במיכה עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי ויציאני לאור אראה בצדקתו. ונתקיים זה ביעקב. ועי' כן אף בשעה שהיה במריבה היה אומר אורך ה' כי אנפת בי וגו' לפי שהיה בושה בישועת ה' וכדמסיק. בכ"פ כולא חכי. אין ייסורין באין אלא לאהבתן של ישראל ולטובתן משל למלך שהיה לו עבד וכו' ואלו הן ייסורין של אהבה וכל תלמיד שמתו לו בנים בקטנותן מכפרין לו עונותיו בעוה"ז ובאין בטהרה לעוה"ב וכו' ומנין שהרשעים תחלתן שמחה וסופן מריבה שכן בפירוש הרשע שהיה לו שמחה בילדותו ובסופו מריבה בילדותו שמחה כמו שכתוב מי ה' וגו' ובסופו מהו אומר וכו' סנהריב וכו' כמו שכתב מי בכל וגו' נבוכדנצר וכו' כמו שאמר אעלה וגו' וסופו מריבה כמו שכת' אך אל שאול וגו' ומיום שנברא העולם וכו' חזר הקב"ה והודיע התורה לכל אומה ואומה בכל דור ודור ולא רצו לקבלה והרי עדים שמעידין בהם אליפו התימני וכו' אחרון שבכולם וכמו שהתורה נכתבה בימין כך מימין תצא אש לאוהי ומנין שהתורה נכתבה וניתנה בימין שנ' מימינו אש דת למו. ומנין שהצדיקים תחלתן מריבה וסופן שמחה מאברהם יצחק ויעקב אברהם תחלתו מריבה כמו שכת' (וכן בכל אינך כמו שכת') וכו' וסופו שמחה כמו שכתב וה' ברח את אברהם בכל יצחק וכו' וסופו שמחה כמו שכת' ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק יעקב תהילתו מריבה כמו שכתב וישטום עשו את יעקב וסופו שמחה כמו שכת' ויפרוך האיש מאד מאד. ע"כ. ואיזה נוסחאות הגונות כאן. ויראה שהמאמר ביעקב לפנינו קטועה ואח"כ צ"ל ואומר אורך ה' כי אנפת בי ואומר זעף ה' אשא וסופן מהו אומר הנה אל ישועתי וגו'. וקאי ארישא שהצדיקים תחלתן וכו':

פירקא י"ב.

אם תאמר. מפני מה ברא הקב"ה יצר הרע. והלא כבר יש לו תשע מאות ותשעים ותשע אלפים רבבות מלאכי השרת שמקדשים לשמו הגדול בכל יום. מציאת החמה ועד שקיעת החמה אומרים קדוש קדוש קדוש. ומשקיעת החמה ועד יציאת החמה אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו.¹ וכי לבשר ודם בא לעובדו.² שהוא אוכל ומרציא כבהמה. אלא כשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לעמו. לא נגלה אלא באחד וממאתים וארבעים ושמונה שלפניו.³ שנאמר רכב אלהים רבותיים אלפי שנאן וגו' (תהלים ס"ה י"ה). הן משרתין אותו. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהיו לו עבדים. והיו יושבין מעבר לחומה של ברזל. והיה המלך מכריז ואומר. כל מי שאוהב אותי יעלה בחומה של ברזל ויבא אצלי. ומי שהוא עולה בחומה של ברזל הוא ירא את המלך. ומי שעולה בחומה של ברזל הוא אוהב את המלך. אם עלו הרי הן אוהבין אותו או [אותן] שלא עלו.⁴ היה אומר. איזה מהן חביב (א) לא אותן שעלו. ומה שכן. ומראה כבוד ה' כאשר אוכלת בראש ההר (שמות כ"ד י"ט). אבל הצדיקים מה נאמר בהן. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א). מה שאין כן במלאכי השרת. יפה כחו של בעל הבית שיפה כתר עבדיו ככתרו. ואם תאמר מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעה יהיו מאור פניהן שוין במאור פנים לעולם הבא. אין לפניו משוא פנים. ומנין. תדע לך שכן. צא ולמד ממשוה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. שהיו כולם בפרק אחד ומאור פניהם שוין כאחד. כיון שעלה משה למרום וקרא ושנה. הרבה בו דברי תורה יותר מכולם. שנאמר במקום אחר. יתר מרעהו צדיק (משלי י"ב כ"ט). וזהו ששאל חבקוק

מאיר עין

פרק י"ב. ¹ עיי' לעיל פ"ו ופ"ז ופ"א ומ"ט שם בפ"ו. והנה שם המנין תצ"ו אמנם כאן המנין תתקצ"ט. ונ"ל דעיקר הנוסחה היא ותשעה ונשתבש למנין ששה. שהכותב כפי המקרא תתלה ל' בנקל תשעה לששה. ויסוד אלו המספרים הוא כאלפא ביתא שבצירוף האותיות נבראו השמים והארץ. והנה כשנתחלק הכ"ב אותיות ליחידות ועשירות ומאות יהיו ט' ליחידות ט' עשירות וד' מאות. והגדילו והרבו העניין בג' תדרגות מאות ואלפים ורבבות ואמרו ד' מאות וצ"ט אלפים ורבבות. ואם נמנה אותיות מנצפ"ך עמם יהיו כ"ז אותיות דהיינו ג"פ תשעה ויעי"ז נמנה תשע מאות וצ"ט אלפים ורבבות כנ"ל: ² כל' וכי הוא בא לבד' שיעבור אותו. ³ כ"ה בכתי'. ובד"ו אלא במאתים ואחד ואחד וארבעים ושמונה שלפניו. ודא ודאי משבששאת הוא. אבל עכ"פ מוכח דאין למחוק מלת באחד ולהגיה אלא במאתים וכו'. ואולי יתפרש דרמ"ח הם שלפניו ומאותן הרמ"ח היה אחד עמו לשרתו. דוגמת ויהושע שנאמר עליו ויען ויהושע בן נון משרת משה מבחוריו (פ' בהעלתך). שהיו לו בחורים הרבה ויהושע היה משרתו. וזה האחד נקרא מלאך הפנים כמ"ש ומלאך פניו הושיעם (ישעיה ס"ג ט'). והוא הוא המלאך שנאמר עליו הנה אנכי שלח מלאך וגו' כי שמי בקרבך (פ' משפטים). ונאמר כי ילך מלאכי לפניך (שם) ובפ' חיי שרה ה' ישלח מלאכו אמרו בב"ר פנ"ט ה"ז מלאך מוסים. (וכשנאמר למשה ושלחתי לפניך מלאך וגו' בפ' תשא. לא ידע משה איזה מלאך ואמר. ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ואתה לא תודעתני את אשר תשלח עמי. והודיעני ה' ואמר לו. ועתה לך נהה וגו' הנה מלאכי ילך לפניך וגו' ואין מוקדם ומאוחר בתורה). ועכ"פ מנין רמ"ח כאן נראה סותר מנין רכ"ב לעיל בפכ"ב ועיי' במ"ע בפסיקתא רבתי קמייאת ד' הדברות אות מ"ט (ושם הבאתי נוסחת הדפוסים) ועיי' לעיל שם: ⁴ כן נ"ל להגיה והוא בלשון שאלה. ⁵ והיא החומה שעלו בה. ומה נאמר בצדיקים כצאת השמש והשנה כתרם לכתרו. ולשון אבל הצדיקים. הוא ברם הצדיקים. משא"כ במלאכים.

הנביא מלפני הקב"ה. ועל שעמד ודבר דברים יתירין הראהו הקב"ה כל מידות שנאמרו לו למשה אבי החכמה ואבי הנביאים. הראהו מאזני צדק אבני צדק אופת צדק והין צדק. אמר לפניו. רבונו של עולם. מי שקרא ושנה הרבה ומי שקרא ושנה קימעה יהו מאור פניהם שוין במאור פנים לעולם הבא. אמר לו. לאו. כל אחד ואחד לפי דרכו. שנאמר ברונו רחם תזכור (חבקוק נ ב.). אף ברונו מי שיש לו רחמים תזכור:⁶

שמשין לצדיקים לעולם הבא מנין. אומות העולם במילין. שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' (ישעיה ס"ו כ"ד). הא אין כאן אומות העולם.⁷ אלא שמשין לצדיקים (לימות המשיח) [לעוה"ב] מנין. היה אומר. עמי הארץ שלא קראו ולא שנו. ואין בהן עבודה זרה ואין בהן חמס וגזל ואין בהן גילוי עריות ואין בהן שפיכות דמים. מביא אותן ועושה אותן שמשין לצדיקים (לימות המשיח) [לעוה"ב].⁸ שנאמר ביום ההוא תהיה מסילה וגו' (שם י"ט כ"ט). ואיני יודע מקרא זו מהו. כשהוא אומר. ברוך עמי מצרים (שם כ"ה). עם שיצאו ממצרים. ומעשה ידי אשור (שם). אילו שגלו לאשור. והם נחלת ישראל (שם). לכך נאמר ביום ההוא תהיה מסילה ממצרים אשורה וגו'. ומי ניצל מאותה בושה ומאותה כלימה. הוי אומר. עם הארץ שהיקרא והישנה את בנו תורה. בנו מצילו מדינה של גיהינם. שנאמר לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פגיו יחורו (שם כ"ט כ"ב). באבי אביו:⁹

פירקא י"ג.

פושעיהם של ישראל מה סופן באותה שעה. כשם שהם עוברים עבירות ודוחקין רגלי שכינה. כעינין שנאמר. מלא כל הארץ כבודו. (ישעיה נ"ג). כשם שהן עוברין ורוצין בחורבנו של עולם. כך מגלין אותן מבתיהם לארץ מגוריהן ואין מחזירין אותן. ומוציאין אותן במקום החרב. שנאמר וברותי מכם המורדים והפושעים בי וגו' (יהושע כ"ג כ"ה):¹

ומה בין מקרא ומשנה.² משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהיו לו בנים ועבדים והיה אוהבן אוהב גמורה. ושיגרן למקרא ולמשנה וללמוד דרך ארץ. והיה יושב ומצפה להן ואומר. אימתי יבואו ואראם. כיון שראה שאין באין. עמד הוא עצמו והלך אליהן. ומצאן קורין. ומצאן שונין. ומצאן עסוקין בדרך ארץ. ומושיבין בין ברכין. והיה מגפפן

מאיר עין

⁶ שהורה על שגיגות ואמר שהקב"ה אף ברונו יזכור מי שיש לו רחמים כי כל המרחם מרחמין עליו ומודד לכל אחד כפי מדתו. ובמדה שאדם מודד בה מודדין לו: ⁷ עיי' לעיל פט"ז ופ"ב ופכ"ב ושם איירי בימות המשיח והכא בעוה"ב אחר התחייה דקרא ויצאו וראו וגו' בהכו איירי: ⁸ הגהתי עפ"י הכרח הענין: ⁹ הכי איתאמר בסנהדרין י"ט ע"ב משמיה דרב (עיי' בדקדוקי סופרים) ופירושה דמילתא בב"ר פס"ג ר' יצחק אמר אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב וכו' שהוא עתיד להוליד עיי"ש ועיי' בויקרא רבה פל"ג. (ופי' מאביו שהוליד את עשו ומאבי אביו שהוליד את ישמעאל. כי באותו ילדיו וגו' שהיתה מטתו שלמה וכל בניו צדיקים. ופי' הצער גדול בבנים. מצער שראוי לבא עליו עיי' בנים שגדלו. ודלא כרש"י ותו' עיי"ש). דברא מוכח אבא:

פרק י"ג. ¹ כל' שלא יזכו אפי' לימות המשיח: ² לישנא קטועה ותשלומה ובין קורא ושונה. מקרא ומשנה בהפעול. וכן לקמן ושיגרן למקרא ולמשנה. ונמשך אדלעיל שהיקרא והישנה את בנו תורה:

ימחבקן ומנשקן. מהן על כתפיו. מהן על זרועותיו. מהם לפניו ומהם לאחוריו. שנאמר כרועה עדרו ירעה וגו' (ישעיה מ' י"א). ותאמר. הואיל והשפיל עצמו כרועה שמא הדיוש הוא. והלא כתוב בו. מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תיכן וגו' (שם שם י"ב). הא (מי שרחמיו) [משרחמיו] מרובין בעולם: ומנין שמצאן קורין ומצאן שונין ומצאן עסוקין בדרך ארץ. שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג כי הוא ישאג ויחרדו בנים מים (הושע י"א י"ג). ואין (כס) [ים] אלא דברי תורה. שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים וגו' (קהלת א' י"ג). ואומר יחרדו כציפור ממצרים וכיונה מארץ אשור וגו' (הושע שם י"א):³

לא יאמר אדם לעצמו. קריתי ושניתי היום שוב איני צריך למחר. עשיתי צדקות היום שוב איני צריך למחר. עשיתי גמילות חסדים היום שוב איני צריך למחר. אלא יסתכל בעצמו וידע שלאחר שעה מיתה. ישא עיניו לשמים ויאמר מי ברא אלה. שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות משכימין ומעריבין לעשות רצון בוראם. כך תשכים ותעריב לדברי תורה לעשות רצון בוראך בכל יום תמיד. שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר וגו' (הושע י"ג):

יסתכל אדם בעצמו וידע שדברי תורה נמשלים במים ובלחם. וכי מה ענין תורה אצל לחם ומים. אלא ללמדך שכשם שאי אפשר לאדם בלא לחם ומים אפילו יום אחד. כך אי אפשר לאדם בלא דברי תורה אפילו שעה אחת. שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיו וגו' (הושע א' ח'). והלא דברים קל וחומר. ומה יהושע בן נון שעסק בתורה מקטנותו ועד זקנותו כתוב בו. לא ימוש. שאר בני אדם על אחת כמה וכמה:

יסתכל אדם בעצמו וידע שדברי תורה נמשלין ביין ובחלב. שנאמר חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב (בראשית מ"ט י"ב). אמרו. טוב יין לבן (שניים) [שנים] מחלב לתינוק. מה חלב מגדיל את התינוק. כך היין נותן קורת רוח לזקן. ומשיב את נפשו ומאיר את עיניו. אף כך דברי תורה נותנין קורת רוח למי שהוא עמל בהן. ומשיבין את נפשו ומאירין את עיניו. שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו' פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים י"ט ה' ט'):

פירקא י"ד.

פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני אדם אחד והיה מלציץ⁴ ומלעיג דברים ובא כנגדי. ואמרתי לו. בני. מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום המשפט. אמר לי. רבי. יש לי דברים שאני משיב לאבי שבשמים ליום

מאיר עין

³ בד"ו שוניו סגנון כאן ואיזה שיבושים קלים: * ב"ר פצ"ח וכתובות ק"א ע"ב:

פירק' י"ד. * בכת"י נקדח על הצד"י האמצעית ויראה שהיא ס' המחיקה ותהיה א"כ המלה מליץ וכו' בלשון המקרא אם ללצים הוא יליץ. ובד"ו מתלוצץ ותובא הדבר בולקוט סוף פ' נצבים ושם מתחיל אמר אליהו ז"ל מעיד אני עלי שמים וארץ וכו'. ומסדר והולך כל הפרק האחרון שככאן עד אין אני אלא מזרע לאה (ומאמר א"ר יוסי ליתא שם) ואח"כ הבאמר שלפנינו פעם אחת וכו'. ומסיימו ואורגים חזרי כי הוא חייך ואורך ימיו. ויראה שכן היה מסודר בכת"י שלו. וגירסתו מתלוצץ מלעיג בדברי אמרתי לו מה תשוב ליוצרך ליום הדין וכו'. וסיפור זה הוא ג"כ בתנחומא פ' וילך אמר אליהו ז"ל פ"א וכו' מלעיג לי ומתלוצץ בי וכו'. וכולא בסגנון אחר:

המשפט. אומר אני לו. בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים. אמרתי לו. בני. מה מלאכתך. אמר לו. צייד אני. אמרתי לו. בני. מי אמר לך שחביא פשתן ותאגידינו מצודות ותשליכנו לים ותעלה דגים מן הים. אמר לי. רבי. בזה בינה ודעה נתנו בי מן השמים. אמרתי לו. בני. ומה להשליך מצודות ולהעלות דגים מן הים נתנו בך בינה ודעה. דברי תורה שכתוב בה. כי קרוב אליך הדבר מאד (דברים ל' י"ד). לא נתנו בך בינה ודיעה. מיד היה מתאנח והיה מרים קולו והיה בוכה. ואמרתי לו. בני. אל ירע לך. אלא שאר בני אדם שהן משיבין באותו עינין. מעשה ידיהן מוכיחין עליהן.² עליו ועל כיוצא בו ועל הדומין לו ועל העושין כמעשיו מהו אומר. יבושו עובדי פשתים שריקות ואורגים חורי (ישעיה י"ט ט"ז):³

אחרית דברים כולן יראות שמים ומעשים טובים. ולא יהא אדם קורא ושונה ומבעיט במי שהוא גדול ממנו. ולא יהא אדם קורא ושונה ואינו מכבד את יולדיו. ולא יהא אדם קורא ושונה ויראת שמים אין בו. שנאמר ראשית חכמה יראת ה' וגו' (תהלים ק"א י"א). ואומר סוף דבר הכל נשמע וגו' (קהלת י"ב י"ג):⁴

בקרוין ובשונין מי מזוריש את עצמו. מי שהוא מרבה באכילה ובשתייה [ובשינה]. שנאמר כי טובא וזולל יורש וגו' (משלי כ"ג כ"א). ואומר אל תאהב שינה פן תיורש פקח עיניך ושבע לחם (שם כ' י"ג).⁵ אין לחם אלא דברי תורה. שנאמר לכו לחמו בלחמי וגו' (שם ט' ה'). ואומר ה' אלהים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר (ישעיה נ' ד'). הא למדת שאין דברי תורה נבלעין אלא במי שהוא עיף לחם:

כך היתה רוח הקודש מבשרת את תלמידי חכמים ואומרת להם. בניי. אף על פי שנתתי לכם תורה טובה בעולם הזה. איני צריך לומר לעולם הבא. שכר גדול כפול לכם בעולם הזה. איני צריך לומר לעולם הבא. אל תזלזלו בתורה ואל תרבו באכילה ובשתייה. שנאמר שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מניד משנה אשיב לך (זכריה ט' י"ג). ואומר ושלמתי לכם את השנים וגו' (יואל ב' כ"ד וגו'). ואומר תחת בשתכם משנה וכלימה ירונו חלקם לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם (ישעיה ס"א ז'). הא למדת שתאכלו לימות המשיח כפליים:

אפילו יחיד אחד שבישראל שרוי בסופו של עולם. אלה נהרות לפניו. הקב"ה בוקע (עולם) [כולם] ומביאו אצלו. שנאמר הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה אותנו ממצרים וגו' (ירמיה ט"ז י"ד. כ"ג י"ז).⁶ ואומר כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע ישראל מארץ צפון וגו' (שם כ"ג ח').⁷ מנין. תדע לך שכן. שאין ישראל נגאלין אלא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד.⁸ לא מתוך הטילטול ולא מתוך המירורף

מאיר עין

² בילקוט שם. הרים קולו ובכה עד שאמרתי לו אל ירע לך שכל באי עולם משיבין תשובה זו יהוה מעידין בתן וכו' יבושו עובדי פשתן וגו'. וגם זה אינו סגנון ברור ובלי ספק שהדברים מקוטעים: ³ במקרא כתוב ובשון: ⁴ עיי' לעיל פכ"ח: ⁵ במקרא כתוב שבע. הגהתי יצ"י הענין: ⁶ במקרא כתוב ולא יאמר וגו' העלה את בני ישראל מארץ מצרים: ⁷ במקרא ט"ז כתוב אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון. במקרא כ"ג כתוב את זרע בית ישראל מארץ צפונת: ⁸ וכו' בד"ו:

ולא מתוך הדחק. לא מתוך שאין להם מזונות. אלא מתוך עשרה בני אדם שהן זה אצל זה. והיה אחד מהן קורא לחבירו ואין קולו נשמע. שנאמר ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש וגו' (עובדיה י"ז).⁹ שכן מצינו באבותינו הראשונים שלא נגאלו ממצרים אלא מתוך הטובה.¹⁰ ולא הגיעו [לסוף] ארבעים יום¹¹ עד שבאו לידי שעה אחת. עשו תורה כל ימיהם לא נאמר בהם שמעתי את תלונות בני ישראל. ירדו לידי תרעומת שעה אחת ונאמר בהן שמעתי את תלונות בני ישראל (שמות ט"ז י"ב). מניין. תדע לך שכן. שאין ישראל ניגאלין אלא אם כן פרין ורביין והוין מליאי של עולם. שנאמר כי ימין ושמאל תפרוצי וגו' (ישעיה נ"ד ג):

פירקא ט"ו.

אמר אבא אליהו זכור לטוב וזכור לברכה. מעיד אני עלי שמים וארץ. שכל תלמיד חכם שקורא לשם שמים ושונה לשם שמים. ואוכל משלו ונהנה משלו. ואין נהנה משל ציבור כלום. עלי הכתוב אומר. יגיע כפיך וגו' (תהלים קכ"ח ב). ואומר מה יפית ומה נעמת וגו' (שה"ש ז' ו').¹² **לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים עם אביו ועם אמו ועם רבו ועם אשתו. עם בניו ועם בני ביתו. עם שכניו ועם קרוביו ועם רחוקיו.** ואפילו עם הגוי בשוק. כדי שיהיה אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה:¹³

מאיר עין

* כל' שאין עיקרה של גאולה מתוך השעבוד ומתוך הטלטול. שכבר יכול תקב"ה לתת אותם לרחמים בארץ שביים וכו'. אלא מתוך הצער שאין האחד עומד לסייע לחבירו והם עשרה ערה שלימה ואחד בהם קורא לעזרה ואין קולו נשמע. והקב"ה מביאו אפי' יחיד אחד שבישראל שיהיה לפליטה בהר ציון כנ"ל לפרש. ובד"ו לא מתוך הצער: ⁹ שהרי נתן ה' את חן העם בעיני מצרים (שמות י"ב): ¹⁰ כנ"ל להגיה ובד"ו לא הגיעו לארבעים יום. ותפס ארבעים יום שהוא מניין רגיל ומסוים. ובאמת בט"ו בראשון יצאו ממצרים ובט"ו בחדש השני באו למדבר סין. אבל בכל זאת לא איתפרש לי זה המאמר ובלי ספק הוא מקוטע. ועשות הגהות כפי הדמיון לא תעלה תרופה כי לרמיזונות אין קץ. ובד"ו מוסף על זה איזה שיבושים. כפי"ב פ"ב י"ג שלפנינו ליחתינו ומתחיל בפ"ד שהוא שם פ"א וכולא הכי. אמר אליהו ז"ל פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו' מתלוצץ ומלעיג כנגדי וכו' לאביך ביום המשפט אמר לי יי דברים שאני משיב לאבי ביום המשפט אמרתי לו מה. אמר לי אני אומר לו דעת וריגה לא ניתנו וכו' צייד רגים אני אמרתי לו כי מי הוריעך ליקח את הפשתן (ולענותו) [ולטווחו] ולארגו ממנו מצודות כדי להשליך בים ולהעלות את הדגים מי נתן כך דעת וריגה ודברי תורה שכתוב בהן כי קרוב וגו' בהן לא היה כך דעת וריגה מיד היה נאנח והרים קולו ובכה וכו' אל ידע לך שכל באי עולם כיון שנמכשין מד"ת מעשה ירידה מוכיח עליהם שג' ובשום עובדי פשתים וגו' וכולן עליו ועל כיוצא בו וכו' העושים כמעשיו שאחרית כל דבר יראה שמים וכו' ולא יא אדם קורא וכו' גדול ממנו בחכמה ולא יא אדם קורא בלא יראה שמים שג' וכו' סוף דבר וגו' בקורין כשונין ומי שמרבה באכילה ובשתייה יורש שג' כי טובא וגו' ואומר וכו' שבע לחם ואין (לכם) [לחם] אלא תורה וכו' הא למדת שאין ד"ת נכנסין אלא במי שהוא מעייף עצמו עליהם ורוח"ק מבשרת לת"ח ואומרת בני אעפ"י שנתתי לכם מנוחה וברכה וטוב בעוה"ז לעוה"ב כפלי כפלים כפני ששכר תורה לעוה"ב דת' שוב לכצרון וגו' תחת בשתכם וגו' הא אמרת שתאכלו אותה לימות המשיח כפלים ולא עוד אלא אפי' אחד מישראל יושב בסופו של עולם אלף נהרות מקיפות אותו עתיד תקב"ה להחזירו לירושלים שג' אם יהיה נדהך בקצה השמים וגו' תדע לך שאין ישראל נגאלין לא מתוך צער וכו' שעבוד וכו' מיתוק וכו' טלטול וכו' הדחק וכו' אלא מתוך עיושר בני אדם שהן שרויים זה אצל זה וכו' ממצרים אלא מתוך הטובה ולא הגיעו לתוך ארבעים שום עד שבאו וכו' יעשו תורה וכו' עד שירדו לידי תרעומת וכו' תלונות בג' תדע לך שאין וכו' פרין ורביין ומלאין את העולם שנאמר וכו'. ע"כ. והנה כולא בסגנון אחר ומשובש:

פרק ט"ו. ¹ באליה רבה פ"ה ופ"ה: ² באליהו רבה פ"ג ובאליהו וטא פ"א:

בזמן שיש באדם תורה ומעשים טובים אשתו יראה ממנו, ובניו יראים ממנו, ובני ביתו יראים ממנו, שכניו יראים ממנו, קרוביו יראים ממנו, אפילו אומות העולם מתיראים ממנו, שנאמר וראו כל עמי הארץ וגו' (דברים כ"ה י"ג):³

לא יראה אדם את הרבים שרויים בצער ויאמר, אלך אני אוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי, ואם עושה כן עליו הכתוב אומר הנה ששון ושמחה וגו' (ישעיה כ"ב י"ג), ואחריו מה כתוב ונגלה באזני וגו' (שם י"ד), עד כאן מידת בינונים, מידת רשעים גמורים מהו אומר, אתיו אקחה יין וגו' (שם י"ז י"ב), ואחריו מה כתוב, הצדיק אבד וגו' (שם י"ז א'): בזמן שהרבים שרויים בצער [ו]יחיד פורש מביניהם, שני מלאכי חבלה מלוין לו מבית הכנסת ועד ביתו ואומרים לו, אותו האיש שפרש מן הציבור אל יראה בנחמת ציבור, בוא וראה ולמד מדרכיו של משה רבינו, שנאמר וידי משה כבדים וגו' (שמות י" י"ב), וכי לא היה לו למשה רבינו כר אחת או כסת אחת או כלי בקרין אחד שישב עליה, אלא כך אמר משה בדעתו, הואיל וישראל שרויין בצער, אף אני אהיה בצער, מיכן אמרו, אשרי מי שמצער עצמו עם הרבים, נותנין לו שכר טוב מן השמים:⁴

אשרי מי ששם את עצמו כשור לעול וכחמור למשוי וכפרה חורשת בשדה, שנאמר אשריכם זורעי על כל מים וגו' (ישעיה ל"ב כ'), על כל מים, מנין, קרא תורה יקרא נביאים, קרא נביאים יקרא כתובים, כתובים ישנה הלכות, ישנה הלכות הרי הוא בן העולם הבא, שנאמר רוח ה' דבר בי וגו' (ש"ב כ"ג ב'):⁵

אשרי מי ששם את עצמו כשור לעול וכחמור למשוי וכפרה חורשת בבקעה, אשריכם זורעי על כל מים, על כל מים, מנין, קרא תורה יקרא נביאים, נביאים יקרא כתובים, כתובים ישנה הלכות, הלכות ישנה מדרש חומשים, ישמש בשיבה וימעט בסחורה, באותה שעה הקב"ה אומר לו, בני, העולם הזה והעולם הבא שלי ושלך הן, ובית המכדש שלי ושלך הוא, ימות המשיח שלי ושלך הן:⁶

מאיר עין

³ באלהו רבה פ"ה: ⁴ באלהו רבה פ"ט ופכ"ה ובזוטא פ"א: ⁵ באלהו רבה פ"ב ועיי' פכ"ה ובזוטא פ"ה, בכ"פ פ"ב כולא הכי, אמר אליהו ד"ל מעיד אני וכו' שקורא ושונה לשם שמים ונחתה משלו ומיגיעו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך וגו' ולא עוד אלא שאשתו ובניו ועמי הארץ ויראים ממנו שנ' וראו כל עמי הארץ וגו' וכל ת"ת שמרבה סעודתו בכל מקום כהן מכובד נכסיו וגולה מנחלתו ומאבותיו ומארץ מולדתו וימות (ובתים) [ומיתים] גזוליו ותורתו משתכחת ממנו ומת בחצי ימיו שכן מצינו באלכמלך כימי שפוט השופטים שכתו הוא ובניו בחצי ימיהם ונכרת הוא וזרעו מן העולם ולא עוד אלא שמחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד ארבעה דורות ומרבה תרעומת ומחלוקת בדורו (עיי' לעיל ספ"ה ובמה שרמזתי שם וספ"ב ובמה שרמזתי שם): אמר אליהו זכור לטוב לעולם יהא אדם ערום ולשון רכה ומרבה שלום ומכבד אביו ורבו כמו שכת' כבד את אביך ואת אמך וכמו שאמרו חכמי' ומורא רבך כמורא שמים ומתנהג בענינה עם הכורא ועם כל אדם ואפי' גוי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ואהוב למטה ומקובלין דרכיו ויתמלאו ימיו לטובה: הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' מכאן אמרו חכמי' כל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור שנ' וידי משה כבדים וגו' וכי לא היה למשה רבינו כר או כסת לישב עליה אלא אמר הואיל [ו]ישראל בצער אף אני אנת[ה] עמם בצער, לפי' לא רצה לישב בשלום לכך אמרה תורה אשרי מי שמצער עצמו עם הצבור, לעולם אל יראה אדם את הצבור בצער או בתענית ויאמר אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי שאם עושה כן עליו הכת' אומר

אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל וגו' (ש"ב שם ג'). אמר דוד המלך. אני אגיד מלכותו וגדולתו וגבורתו של הקב"ה. שבכל יום אדם נוצר ובכל יום אדם נולד. בכל יום אדם חי. בכל יום אדם מת. בכל יום רוחו של אדם ניטלת ממנו וניתנת לבעל פקדון. בכל יום מכלכלין אותו כתינוק משדי אמו בפרי מעשיו:⁷

פעם אחת היו רבותינו יושבין ואומרים. אליהו מהיכן הוא בא. מהן אומרים. מזרעה של לאה. ומהן אומרים. מזרעה של רחל. עד שהן יושבין ועוסקין בכך בא אליהו זכור לטוב ועמד בפניהם. אמר להם. רבותיי. מפני אתם מצטערים. אני איני אלא מזרעה של (לאה) (רחל):⁸

אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מהלך בכרך גדול של רומי. וראיתי קיסר שהוא רוכב על הסוס ועימו כל גדולי רומי. וראה תינוקת אחת בת ישראל מוכת שחין ומושלכת באישפה. כיון שראה אותה קיסר ירד מן סוסו והשתחוה לה. כעסו עליו כל גדולי רומי. אמרו לו. לזו בזויה ותעובה אתה משתחוה לה. אמר להם. אל ירע לכם. שכל מלכי אומות העולם עתידין להשתחוות להם. שנאמר בה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש לתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו למען ה' אשר יאהבך קדוש ישראל ויבחרך (ישעיה מ"ט ט"ז).⁹ קדוש ישראל אשר בחר בם. ואומר ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם כי היום כי הם זרע ברך ה' (שם ס"א ט'):¹⁰

הדרן עלך סדר אליהו וזמא.

בסיייע משכיל הילול מבטא.

ברוך נותן ליעף כח.

מאיר עין

הנה ששון ושמחה וגו' כי מחר נמות. זה ענין כותיים וענין הרשעים כת' בתריה אתיו אקחה יין וגו' וכת' בתריה הצדיק אבד וגו': אמר אליהו ז"ל לעולם יהא אדם כשור לעול וכחמור למשאוי וכבהמה זו שהיא חורשת בבקעה ויהיה יושב ועוסק בתורה שג' אשיריכם זורעין על כל מים וגו' אשיריהם ישראל בזמן שהן עוסקין בתורה ובגמילות חסדים שיערן מסור בידם ולא הם בידו ועל זאת נאמר זורעין על כל מים אלו שלומדין מקרא משנה הלכות ואגדות. ואין מים אלא תורה שג' היו כל צמא לכו למים. כיון שקרא תורה נביאים וכתובים ושנה משנה ומדרש הלכות והגדות ותלמוד ופולפול מיר רוח"ק שרוייה עליו שג' רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני. ע"כ: והנה אח"כ סדר דברים שבפרק ראשון שלפנינו כמו שהזכרתי שם. ואף אלו הדברים הם לפנינו בפרק ראשון בסגנון אחר. ויראה שכל הפרק י"ב הוא מפרק א' שלפנינו. ומ"מ סדרתים כאן לפי שמקצתן הם לפנינו כאן. וזה המעתיק רצה שיהיו הדברים בסיום הספר: ¹ אליהו רבה פ"ב ופ"ח: ² אליהו רבה פ"ח ועיי' מ"ש שם. ובפ' הקודם הזכרתי שהדברים מובאים בילקוט בפ' נצבים אלא שהשמיט בבא לא יראה אדם את הרבים. ושם ובד"ו נמי ז' לאה: ³ במקרא כתוב קדושו וגו' למתעב וגו' אשר נאמן קדוש ישראל ויבחרך:

אמר מאיר איש שלום בסיום הדברים אומר. זה המאמר האחרון אר"י וכו' נראה לעין שאינו אלא הוספה מאוזה מעתיק כדי לסיים במקרא ונודע בגוים זרעים וגו' ובהבטחה גדולה לע"ל. אמנם סגנון כל הפרק מורה שכולו אינו מעיקר סדר אליהו וזמא. ועיקר סימונו הוא בפרק הקודם אחרית דברים כולן וכו'. אלא שאיזה מעתיק קצב מאמרים מסדר אליהו רבא וזמא שהיו יקרים בעיניו. והכפיל אותן בסוף הסדר שישארו בזכרון הקורא. וע"כ הוא מתחיל. אמר אבא אליהו ז"ל וכו'. לשון המורה על זה. שהרי בכל הב' סדרים לא נמצא סגנון זה. ובאמת נמצא שהמעתיקים סימנו הסדרים על דרכים שונים. המעתיק שממנו הועתק בילקוט פ' נצבים. סיים בדרך אחר. והמעתיק שממנו הועתק כת' פארימא הוא ג"כ על דרך אחר. עד שלפנינו סיום הסדרים בשלשה פנים. ואח"כ נתוספו על ב' הסדרים פרקים

מאיר עין

רבים מענינים שונים. עד שסדר אליהו זוטא בר"ו הוא כ"ה פרקים. וכבר עמדו חכמי דורנו ע"ז מוהר"םל צונץ בספרו על הדרשות ומוהר"ה אפענהיים ז"ל (בבית תלמוד א' צד רס"ט וצד שע"ז) והוכיחו שאלה הפרקים ניתוספו על ב' הסדרים. ואין לי להכפיל דבריהם. אמנם מה שאודיע כאן הוא שבגנזי הספרים בעיר פארמא נמצא סדר אליהו זוטא מפנים אחרים. והוא בקובץ די רוססי 1240 סי' ח' והוא הסר בראשו ולא נשאר ממנו כי אם מפרק י"ט ולהלן. ותחכם השלם שהזכרתיו שהעתיק לי סדר אליהו זוטא העתיק לי ג"כ מאותו קובץ סדר הפרקים ותחלתן וסופן. והנה פ"ט מתחיל ומסיים כפ"ט בר"ו. וכמו כן פ"כ וכ"א ותלמידיו. והנה בקובץ זה נמצאו עוד ג' פרקים. פכ"ז מתחיל וירידה הרביעית שירד למצרים וכו'. ומסיים שנ' יוהן רשע כל למד צדק אעפ"י שעלה לארץ אל מערת המכפלה בעול היה מדבר בארץ נכוחות ושר' השיבו הק' אמ' לו חי אני אם יראה גאות ה'. והוא כפ"ט בפדר"א שלפנינו. אלא שהסיום משונה ומשובש קצת. פכ"ז מתחיל וירידה חמשה שירד בסנה וכו' ומסיים בברוך הונן הדעת. והוא כפ"מ בפדר"א שלפנינו. ופכ"ח מתחיל וירידה הששית שירדו לסיני וכו' כפמ"א בפדר"א. אלא שמסיים בענין אחר. שהסיום הוא. בא יחזקאל וביטלה הנפש החוטאת וגו' משה אמר ואבדתם בגוים בא ישעיה וביטלה שנ' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכאו האובדים בארץ וגו'. סליק. והוא ממאמרו של ריב"ה מכות כ"ד ע"א. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר. שאלו הפרקים שבסדר אליהו זוטא עיקרם הם מפרקי דר' אליעזר: אלהי אבי יהיה בעזרי:

סליק

פ' מאיר עין על סדר אליהו זוטא
בעזר דר רום ותחת מעלה ומטה: